

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

Кафедра українознавства

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ

Методичний посібник для слухачів та студентів
I курсу відділення заочного навчання

Видання четверте

Одеса
ОДУВС
2009

Історія України : метод. пос. / уклад. Цвілюк С.А., Гонтар О.В. – вид. 4-ге – Одеса : ОДУВС, 2009. — 45 с.

Методичний посібник покликаний надати допомогу слухачам та студентам першого курсу відділення заочного навчання під час самостійної підготовки до семінарських занять, а також при написанні контрольної роботи з навчальної дисципліни “Історія України”.

Автори–упорядники:

ЦВІЛЮК С. А., доктор історичних наук, професор кафедри українознавства;

ГОНТАР О. В., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства.

Рецензенти:

Парієнко Г. К., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Одеського державного економічного університету;

Кузьменко В. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін ОДУВС.

Методичний посібник для підготовки до семінарських занять та екзаменаційної сесії з курсу “Історія України” розроблено на сучасній концептуальній основі з врахуванням змін, що відбулися у нашому суспільстві за останні роки. В ньому наведено теми і основні питання занять, тематику рефератів і рекомендовану літературу, а також детальні методичні поради, які допоможуть слухачам-заочникам при розгляді історичних етапів розвитку українського народу, у з'ясуванні і висвітленні проблем, пов'язаних з національно-визвольною боротьбою за відродження української державності, возз'єднання українських земель, створення незалежної суверенної України.

На основі використання наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, опублікованих та архівних джерел, мемуарів учасників здійснено переоцінку багатьох подій і фактів в історії України, зокрема, національно-визвольної революції 1917-1920 рр.; з позицій історичної правди висвітлюється і оцінюється діяльність багатьох політичних діячів – активних учасників і керівників національно-визвольних змагань українського народу, образи і роль яких свого часу були спотворені офіційною пропагандою в угоду великодержавницькій імперській політиці Москви. Нині ми маємо змогу дати об'єктивну характеристику таким видатним українським діячам як Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Симон Петлюра та багатьом іншим патріотам.

Важливе завдання курсу – відродження історії України у повному обсязі, в усіх її складностях і суперечностях, розкриття процесу духовного розвитку українського народу, сучасних проблем державотворення.

Вивчення даної дисципліни спрямовано на формування у майбутніх спеціалістів вищої кваліфікації цілісного уявлення і знань про вітчизняну історію, про складний і драматичний шлях українського народу в боротьбі за соціальну і національну свободу і власну державність, виховання на цій основі у студентів і курсантів почуття патріотизму й національної самосвідомості. Вони мають знати і логічно розкривати основні події, поняття та ідеї історії України, її періодизацію, розуміти і усвідомлювати націотворчі, державотворчі та соціокультурні процеси в країні у контексті європейської та світової історії; знати про діяльність видатних історичних осіб, політичних і громадських організацій;

знати і розуміти проблеми соціально-економічного і політичного життя сучасної України.

Плани семінарських занять

Тема І.

Основні етапи давньої історії України. Боротьба українського народу за незалежність

План семінару:

1. Східнослов'янська держава Київська Русь. Політична роздрібненість і занепад Русі.
2. Українські землі у складі іноземних держав. Виникнення і розвиток козацтва (друга пол. XIV – перша пол. XVII ст.).
3. Національно-визвольна революція українського народу 1648-1657 рр. під проводом Б.Хмельницького.
4. Україна в другій пол. XVII-XVIII ст. Знищення царською Росією української державності.

Література

- Аркас М.* Історія України-Руси. – К., 1990.
Борисенко В.Й. Курс української історії. – К., 1998.
Бойко О. Історія України. – К., 1997.
Брайчевський М. Походження Русі. – К., 1968.
 Велика історія України: у 2-х т. Т.1. – К., 1993.
Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1990.
Грушевський М. Очерки истории украинского народа. – К., 1991.
 Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Вид. 2-ге – Л.1998.
Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII ст. – К., 1966.
Костомаров М. Богдан Хмельницький: Історичний нарис. - К., 1992.
Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів, 1990.
Огієнко І. Українська церква. – К., 1993.
Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.
Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – Львів, 1990.

Методичні поради

Перше питання. Доба Київської Русі – один з найважливіших періодів у давній і складній історії українського народу. Саме в цей час відбуваються кардинальні зміни в суспільному житті східнослов'янських племен: становлення власної державності, остаточне за-

провадження християнства, створення нової політичної карти на території Русі, що на багато сторіч визначило динаміку і напрямок розвитку українських земель.

Відповідаючи на перше питання, слід зосередити увагу на таких проблемах як походження слов'янських племен та передумови виникнення Київської держави, причини, що сприяли піднесенню Києва як політичного центра в початковий період державної централізації Русі; треба розповісти про перших київських князів, про їх діяльність, спрямовану на зміцнення влади над місцевими племенами та на боротьбу проти навал кочовиків. При цьому важливо знати, що київські князі не тільки поширювали і зміцнювали кордони своєї держави, але й проводили успішну зовнішню політику, налагоджували стосунки з іноземними державами, насамперед з Візантією.

Розкриваючи причини розквіту могутності й слави Київської Русі за часів князювання Володимира Великого і Ярослава Мудрого, треба підкреслити, що при Володимирі було практично завершено будівництво Київської держави і остаточно визначено її кордони, проводилась успішна зовнішня політика; з його іменем зв'язано впровадження на Русі християнства – нової релігії, що сприяла консолідації і зміцненню Київської держави, зближенню її з багатьма країнами Європи. Одночасно студент має знати, чому вершиною, апогеєм розвитку Київської Русі прийнято вважати період князювання Ярослава Володимировича, чому саме в цей період Київ досяг найбільшої політичної могутності й стабільності, економічного та культурного розвитку держави.

При розгляді цього питання слід з'ясувати, чому Київська Русь, яка протягом майже трьох століть була могутньою державою з міцною централізованою владою, розпалась на ряд окремих самостійних князівств-напівдержав: Володимиро-Суздальське, Галицько-Волинське, Полоцько-Мінське, Новгородське, Чернігівське, Новгород-Сіверське, Переяславське та ін. В чому причина цього процесу, чи закономірний він?

Важливо показати трагічні особливості феодальної роздрібненості, яка супроводжувалась тривалими міжусобними війнами, що підірвали сили Русі. Глобальні зміни мали наслідками занепад Києва, руйнування і загибель колись могутньої держави, її господарства, матеріальної культури, винищення значної частини населення.

Остаточного удару Київській державі завдала агресія монголо-татар. Говорячи про героїчну боротьбу українського народу проти ці-

єї агресії, слід, по-перше, підкреслити її значення для країн Західної Європи. По-друге, слухачі мають чітко усвідомити, що являла собою татаро-монгольська навала, яких колосальних втрат вона завдала давньоруському народові, уповільнивши його соціально-економічний, політичний і культурний розвиток.

Розкриваючи другу частину питання, треба уявити, що історія Галицько-Волинського князівства – важлива складова історії Київської Русі періоду феодальної роздробленості. Але воно виникло не в результаті розпаду Русі, а в наслідок місцевого розвитку: на той час, коли на цю територію поширювалася влада Києва, тут уже існували міста з панівною владою феодалів, які, зрештою, об'єдналися в два князівства – Галицьке з центром у Галичі і Волинське з центром у місті Володимир на Волині. У 1199 обидва князівства були об'єднані, створивши новий державний організм – Галицько-Волинське князівство (пізніше – королівство), яке впродовж півтора століття відіграло надзвичайно важливу роль в житті українського народу.

Друге питання. Розглядаючи його, необхідно передусім звернути увагу на те, що починаючи з середини XIV ст., історичні процеси відбувались у несприятливому для України–Русі напрямку. Саме в цей період почали набирати силу її сусіди – Литва, Польща, Москва. Скориставшись занепадом України, вони підкорили її народ, а землю розчленували між собою.

Першою серед чужоземних країн, хто скористався слабкістю України і підкорив значну частину її земель, була Литовська держава, що виникла в середині XIII ст. на берегах Балтики. Вже в другій половині XIV ст. більшість українських територій перебувала під її владою. Аналізуючи обставини входження українських земель до складу Литовського князівства, слід з'ясувати, чи можна розглядати цей процес як завоювання чи загарбання України Литвою. У відповіді потрібно визначити, чому населення українських земель прихильно ставилося до нової влади. У цьому зв'язку важливо підкреслити, що хоч національно-політичне життя українців і зустрічало тоді певні перешкоди, в цілому ж це був сприятливий для них час. Українська аристократія, нащадки колишніх князів і бояр, незважаючи на деяке обмеження прав, також підтримували Великих князів Литовських, бо їх політика багато в чому співпадала з інтересами України. Особливо це стосувалося зовнішньої політики Литви щодо боротьби з монголо-татарами, а згодом й турками та поширення колонізації до Чорного

моря. А ці проблеми, як відомо, належали до центральних в історії українського народу з самого початку його існування.

Аналізуючи це питання, слід зазначити, що Литовська держава, у складі якої перебувала Україна, скоро сама стала об'єктом зазіхань ласого сусіда – шляхетської Польщі. Польські феодали давно планували оволодіти багатими українськими землями і створити державу “од можа до можа”, тобто – від Балтійського до Чорного моря.

Спочатку Польщі вдалося захопити Галичину. В цьому, до речі, полякам допомогли свавільні галицькі бояри, які, намагаючись вивільнитись від влади князя, влаштовували змови і заколоти, і при цьому часто закликали на допомогу війська з сусідніх країн. Скориставшись таким “запрошенням”, польський король Казимир III у 1349 р. захопив галицьку землю і приєднав її до Польщі. Але загарбання Галичини було лише початком у боротьбі польських магнатів за українські землі. Після Люблінської унії, за якою було створено Річ Посполиту, Україна опинилася під владою Польщі, в результаті чого різко посилювався соціально – економічний, національний гніт українського народу, було юридично оформлено кріпосне право. Слід також звернути увагу на негативний вплив Брестської церковної унії 1596 р., внаслідок якої значно посилювався національно-релігійний гніт українців.

Висвітлюючи питання про виникнення і розвиток козацтва в Україні, треба наголосити, що цей процес пов'язаний з національно-визвольною боротьбою українського народу проти численних іноземних загарбників, насамперед, проти шляхетської Польщі, котра встановила тут режим жорстокого соціального, національного та релігійного гніту. Однією з поширених форм боротьби проти гнобителів були масові втечі селян-кріпаків з барських маєтків польських, литовських, українських феодалів-кріпосників. Селяни й міська біднота з Волині, Поділля, Київщини, Чернігівщини тікали від своїх хазяїв і селилися на вільних землях Нижнього Подніпров'я. Їх називали “козаками”.

Іншою, не менш важливою причиною виникнення козацтва була необхідність захисту своєї землі від турецько-татарської агресії, що являла собою тоді смертельну небезпеку для України. Запорозьке козацтво стало свого роду бар'єром на шляху жорстоких азійських розбійників і грабіжників, врятувало свій народ від загибелі.

Приблизно в 30-40-х роках XVI ст. козаки об'єднали свої сили і створили могутню на той час фортецю – Запорозьку Січ, що проіснувала понад 200 років. Січ стояла на дніпровських островах Хортиця,

Томаківка, Базавлук, Чортомлик та інших. Вона була своєрідною столицею усього запорозького козацтва, центром діяльності й управління всіма справами, мала своєрідну військово-адміністративну організацію, що базувалась на демократичних традиціях. Виникнення Січі пов'язане з історією і подвигами відомого козацького гетьмана князя Дмитра Вишневецького, оспіваного в народних думах і піснях під іменем Байди.

Відповідаючи на дане питання, слід підкреслити, що волелюбне козацтво було надійним захисником українського народу в боротьбі не тільки проти турецько-татарського нашествия, але й у визвольному русі проти магнатсько-шляхетської Польщі. Запорозька Січ перетворилася на опорний пункт боротьби селянських мас за свої соціальні та релігійні права. Наприкінці XVI – у першій половині XVII століття хвиля за хвилею в Україні підіймались народні повстання під проводом козацьких ватажків Криштофа Косинського (1591-1593 рр.), Северина Наливайка (1594-1596 рр.), Тараса Федоровича (Трясила) (1630 р.), Івана Сулими (1635 р.), Павла Бута (Павлюка) (1637 р.) та інші. Вони стали переднем наступного звільнення України від польського панування і підготували національно-визвольну революцію під проводом Богдана Хмельницького.

Третє питання – одне з центральних в курсі історії України. Війна, що розпочалась в 1648 році, поклала початок новому періоду української історії – періоду звільнення нашого народу від іноземного феодально-кріпосницького гніту і створення Української демократичної держави.

Розкриваючи це питання, слід підкреслити, що жорстоке соціально-економічне гноблення українських селян польською шляхтою доповнюється безправ'ям народних мас України, їх національним гнітом. Проводячи політику насильницької полонізації, магнати й шляхта переслідували українську мову і культуру, звичаї українського народу. православну релігію. Поширюючи в Україні католицизм, поляки організовували напади на православне населення, погроми його церков, монастирів і шкіл. Таким чином, причини визвольної війни мали характер і соціально-економічний, і політичний, і національний, і релігійний.

У наступному пункті цього питання треба звернути увагу на те, що Визвольна війна українського народу була підготовлена всім ходом історичного розвитку України. Очолив її Богдан Хмельницький –

видатний полководець і державний діяч, людина досвідчена і талановита.

Він пройшов великий шлях боротьби проти турків і татар, брав активну участь у козацько-селянському повстанні під проводом козацького гетьмана Павла Бута (Павлюка), за що польська влада переслідувала його. Ставши в січні 1648 року гетьманом Війська Запорозького, він зумів підняти загальнонародне повстання і звільнити переважну більшість українських земель від ненависної польської шляхти.

Внаслідок успішного завершення першого етапу війни від ворога було визволено майже всю територію України. На звільнених землях було знищено польсько-шляхетську владу і почалось формування Української держави з гетьманським управлінням. Всю територію України було поділено на військово-адміністративні одиниці – полки і сотні, де вся повнота влади зосереджувалась в руках гетьмана і гетьманської старшини, а на місцях – полковників, сотників та іншої старшини. Військові сили української держави на початку 1649 року нараховували близько 300 тис. чоловік. Таким чином, у ході визвольної війни український народ створив розвинену й самобутню державну систему, яка за своїм характером була республіканською і найдемократичнішою на той час на всьому європейському континенті.

Другий і третій етапи визвольної війни були більш драматичними для українського народу. Незважаючи на поразки 1648 року, польська шляхта не була остаточно переможена. Протягом 1649-1653 рр. поляки кілька разів організовували походи своєї армії, підкріпленої німецькими й угорськими найманцями, проти повсталого народу України. Зазнавши четвертої поразки, вони змушені були укласти Зборівський договір, яким визнавали існування Української козацької держави. Але й на цей раз шляхта не хотіла змиритись з поразкою. Мобілізувавши всі свої сили, польський король Ян Казимир зібрав 150-тисячне військо, включивши 20 тисяч німецьких рицарів, і в червні 1651 року пішов у наступ на Україну. У битві, що відбувалась на Волині під м. Берестечком, через зраду союзника Б.Хмельницького татарського хана Іслам Гірея українське військо зазнало поразки. Ця поразка негативно вплинула на становище України, яке за Білоцерківським договором мало чим відрізнялося від її становища перед 1648 р. Лише завдяки героїчним зусиллям народних мас у 1653 році вдалося перекреслити принизливий договір і знову повернути Україні державну незалежність.

В даному питанні важливо детально розкрити умови укладення союзу між Україною і Московією та його трагічні наслідки для українського народу.

Розгляд **четвертого** питання слід розпочати з того, що згідно Березневих статей Б.Хмельницького, Україна пристала до Московського царства на умовах політичного та економічного суверенітету, за винятком сплати податку у царську скарбницю. Але московський цар дуже скоро почав розглядати Україну як свою провінцію. Реакційна монархічна Московська держава повела політику, спрямовану на обмеження прав Української козацької республіки, знищення її самобутніх організаційних форм і встановлення промосковської системи державної влади.

Гетьман Іван Виговський, який очолив Україну після смерті Богдана Хмельницького, зрозумівши всю небезпеку угоди з Московією, зробив спробу вирватись з її цупких обіймів. Він уклав союз із Швецією та Кримом, розпочав переговори з Польщею, внаслідок яких підписав так званий Гадяцький договір 1658 року про входження України під протекторат польського короля як рівноправної складової частини Речі Посполитої, з повним збереженням автономного гетьманського управління, прав і свобод українського народу. Московський цар вирішив покарати за це Україну і послав 150-тисячну армію на чолі з князями Трубецьким і Пожарським. 29 червня 1658 року під Конотопом вона була вщент розгромлена військами Виговського. Проте скористатись цією перемогою український гетьман не зміг. Проти нього були влаштовані заколоти промосковських старшин, тривали повстання селян. Виговський змушений був зректись гетьманської булави і втекти до Польщі, де незабаром загинув.

Варто звернути особливу увагу на акт прямої зради Москви щодо Переяславської угоди, яким стало підписання у 1667 році так званого Андрусівського договору між Московією і Польщею. Згідно з цим договором, Україна була поділена на дві частини: Правобережна Україна відійшла до Польщі, а Лівобережна - до Москви, за що Польща повернула Росії Смоленські і Сіверські землі. Цей зрадницький акт став значною політичною катастрофою для української державності. На Лівобережжі почали обирати своїх гетьманів, на Правобережжі – своїх. Розпочався справжній розбрат, боротьба між пропольськими й промосковськими угрупованнями, яка обернулася величезним горем для українського народу, розпорошуванням і підривом його сили, волі до боротьби за єдність, за соборність України.

Народ назвав цей період “великою руїною”, тобто періодом руйнування української державності.

Однією з яскравих і трагічних сторінок в історії боротьби українського народу проти утисків самодержавної Московської держави, яка підступно порушила Переяславську угоду, стала боротьба за відновлення незалежності. Головною дійовою особою у цій боротьбі на зламі XVII і XVIII століть став гетьман Іван Мазепа, видатний український політик і державний діяч, який прагнув, за його словами, виправити помилку Богдана Хмельницького і добитись незалежності України.

Діяльність гетьмана І.Мазепа можна поділити на два головних періоди: перший – 1687–1707 рр. - орієнтація на Росію і підтримка реформаторської політики Петра I; другий період – 1707-1709 рр. – орієнтація на Швецію, як на союзника у боротьбі за незалежність України. Треба дати характеристику кожного з періодів та показати причини, чому І.Мазепа був вимушений виступити проти Російської імперії? Які причини підштовхнули його до цього кроку? Чому його спроби звільнити Україну від зверхності Росії зазнали невдачі? Чи можна вважати Мазепу зрадником українського народу?

Тема четвертого питання обіймає також широке коло соціально-економічних і політичних проблем з історії України XVIII ст. Це століття стало періодом поступової ліквідації усіх прав і свобод українського народу, здобутих ними в ході Визвольної війни 1648 – 1657 рр., періодом остаточного знищення автономії України, її суверенності. Особливо негативно позначилися на її стані Полтавська перемога Петра I у 1709 р., яка стала справжньою трагедією для України. Російський цар вирішив, за його власним висловом, “прибрати Україну до рук”. Розлючений на І.Мазепу, він вирішив помститися всьому українському народові. За наказом царя гетьманську столицю Батурин було безжалісно зруйновано, а її населення знищено. Прихильників Мазепа тисячами вбивали, вішали, садили на палю, чимало заслано до Сибіру. А їхнє майно пограбовано і забрано до царської скарбниці. Було зруйновано Запорозьку (Чортомлицьку) Січ.

У своїй політиці ліквідації української автономії Петро I послідовно і систематично знищував ознаки української державності, ослаблював Україну, фізично знищуючи її населення, руйнуючи матеріальний добробут, виснажуючи сили аби український народ не зміг знову виступити проти Росії. Після зруйнування столиці й Запорозької Січі наступним кроком у колоніальному наступі царизму було створення

під керівництвом російських військових чиновників так званої Малоросійської колегії, яка здійснювала адміністративну, судову й фінансову владу. А з 1724 р. гетьманську владу було взагалі скасовано. Лише після Петра I царський уряд в 1727 р. знову дозволив вибирати гетьмана в Лівобережній Україні, а Малоросійську колегію на деякий час було ліквідовано. Останнім гетьманом України був призначений 22-річний Кирило Розумовський.

При висвітленні даного питання слід також зазначити, що остаточний кінець автономії України відбувся за часів імператриці Катерини II. Вона завершила те, що не встиг зробити Петро I. На Україну повністю були поширені загальноросійські порядки. Указом від 10 листопада 1764 р. було остаточно ліквідовано Гетьманщину, відновлено діяльність Малоросійської колегії. У квітні 1775 року остаточно було зруйновано Запорозьку Січ.

Тема II.

Україна в XX столітті

1. Українська національно-визвольна революція 1917-1920 рр. Утворення УНР.
2. Україна в умовах тоталітарної радянської системи (1920-1930-ті рр.).
3. Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.) та післявоєнний період (1945-1985 рр.).
4. Україна в умовах будівництва суверенної держави (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.).

Література

Бойко О. Історія України. - К., 1997.

Верстюк В. Українська Центральна Рада. - К., 1999.

Винниченко В. Відродження нації: у 3-х кн. - К., 1990.

Гунчак Т. Україна. Перша половина XX ст. - К., 1993.

Голодомор 1932-1933 рр. на Україні: очима істориків, мовою документів. - К., 1990.

Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20-30-ті рр. - К., 1991.

Історія України: нове бачення. Т.2. - К., 1991.

Кульчицький С. Ціна “великого перелому”. - К., 1991.

Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942-1952. – Львів, 1992.

Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. - К., 1993.

Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. - К., 1995.

Субтельний О. Україна: Історія. - К., 1991.

Цвілюк С. А. Відродження держави: Україна 1991-2001 рр. - Одеса, 2002.

Методичні поради

Готуючи відповідь на **перше** питання, важливо простежити як поступово, але впевнено, при зростаючій підтримці населення, Центральна Рада перетворилася з осередку політичних партій на законодавчий орган влади незалежної держави (в цьому студентам допоможуть Універсали Центральної Ради). Разом з тим потрібно зауважити, що українські соціалісти, урядовці проявили нерішучість у вирішенні основних питань внутрішньої політики. Конфіскація земель і передача їх селянам проводилась повільно. Страждаючи від нестачі грошей, влада зберігала в недоторканності стару банківську систему. Не було встановлено належного контролю над виробництвом. Зберігалися старий судовий апарат, старе законодавство, система освіти. Слід також зауважити, що зовнішні обставини теж не сприяли утвердженню української державності. Так, на початку грудня 1917 року загострилися відносини з урядом Леніна, що згодом вилились у відкриту війну більшовицької Росії проти Української Народної Республіки.

Знайомлячись з III Універсалом Центральної Ради, яким було проголошено встановлення УНР, треба звернути увагу на прорахунки ЦР відносно реалізації демократичних принципів цього акту при формуванні незалежної України, зокрема, щодо створення боєздатної армії, нової адміністрації, формування внутрішнього ринку і незалежної економіки.

Особливу увагу слід приділити вивченню Четвертого універсалу Центральної Ради, який став одним з головних документів українського державотворення.

При розгляді цього питання важливо визначити причини укладення Берестейської угоди 1918 року та її наслідки. Характеризуючи гетьманський переворот 29 квітня 1918 року, необхідно наголосити на тому, що відбувся він завдяки втручання німецьких окупаційних військ і уряд П. Скоропадського змушений був проводити політику, яка мало відповідала інтересам українського народу. Гетьманська держава від-

чувала впливи як німецько-австрійського командування, так і місцевої буржуазії. Ця політична невизначеність приводила гетьмана Скоропадського до постійних хитань: від союзу з німцями до союзу з Антантою, від ідеології українського патріотизму до впровадження русифікації і об'єднання із білогвардійською Росією. Потрібно показати, що режим гетьмана практично ліквідував демократичні і соціальні завоювання революції і Центральної Ради, встановив в Україні напівмонархічну, напіввійськову диктатуру, надавши окупантам необмежених прав.

Одночасно гетьманський уряд деякий час дбав про розбудову української держави та її економічне зростання, про роль України у світі, про розвиток української культури і науки, державницькою ідеологією залишався український патріотизм.

Директорія УНР формувалася як опозиційна сила гетьманському режимові, і як влада, що повинна відновити республіканський, демократичний устрій. Треба вказати, на які сили спиралася Директорія під час повстання проти гетьмана? Чому частини армії Скоропадського перейшли на бік повсталих?

Далі слід розглянути події другої українсько-більшовицької війни 1919 р. Важливо з'ясувати причини неспроможності Директорії захистити землі УНР у боях січня - лютого 1919 р., показати сили, які виступили проти Директорії у тилу її армії. В той же час треба підкреслити героїзм вояків армії УНР, що воювали на початку 1919 р. проти армій багатьох держав.

У цьому питанні треба розглянути і боротьбу Української Галицької армії (УГА) проти польських і румунських військ. Вже з перших днів існування ЗУНР молода українська республіка була вимушена боротися не тільки на фронті проти польських і румунських військ, але й у тилу, де повстання проти влади ЗУНР підняло польське населення великих галицьких міст.

Бажано зупинитися також на внутрішньому становищі України у лютому 1920 р. Вказати, що в цей час “червона диктатура” поширилася майже на всю територію України, за виключенням Криму і Західної України. Режим “воєнного комунізму”, що встановився в Україні, приніс червоний терор і більшовицьку диктатуру, пограбування селянства і експропріацію приватного виробника. Чому проти режиму “воєнного комунізму” виступило селянство України? Які форми боротьби були притаманні селянському опорові? Розкажіть про ідеологію і дії махновського і петлюрівського повстанства у 1920 р. Яку небезпеку для “червоного” режиму складало українське селянське

повстанство? Коли остаточно був ліквідований селянський повстанський рух в Україні?

Розглядаючи **друге** питання, слід насамперед з'ясувати причини, котрі навесні 1921 року призвели до прийняття більшовицьким урядом на чолі з Леніним рішення про перехід від політики “воєнного комунізму” до нової економічної політики. Для цього треба звернути увагу на особливості політичної та економічної ситуації, що склалася на цей час, на те, чому масові селянські повстання, а також моряків у Кронштадту підштовхнули Леніна й більшовицьку партію до впровадження непу, докорінної зміни економічної політики в радянській Росії. Треба вказати головні ознаки непу. Україна за часів непу стала зразковою республікою СРСР, де швидкими темпами впроваджувалися реформи.

В той же час неп мав певні недоліки, що проявилися передусім у соціальній сфері. Що це за недоліки? Чому у другій половині 20-х рр. загальмувався розвиток країни? В чому, як на вашу думку, проявилися прахунки непу?

Розглядаючи питання українізації, треба усвідомити головне у політиці коренізації, яка почала здійснюватися з квітня 1923 р., зрозуміти, що вона передбачала дерусифікацію політичного і громадського життя в Україні, прихід українських кадрів у владні структури, у КП(б)У, в освіту. Варто розібратися, як здійснювалась українізація, якими були її перші здобутки, з'ясувати, чому вона викликала жорсткий опір. Силою, що противилась українізації, була не тільки бюрократична верхівка і російськомовне середовище міст УРСР, але й верхівка ЦК КП(б)У. Чому вони гальмували здійснення українізації?

Розглядаючи питання індустріалізації та її наслідків в УРСР, треба проаналізувати вплив адміністративно-бюрократичної системи на соціально-економічне становище в УРСР в 30-х рр., сутність та причини “великого перелому” 1929 р. Покажіть роль УРСР у планах індустріалізації СРСР. Зазначте, що з погляду промислового розвитку перший п'ятирічний план був сприятливим для УРСР. Вона отримала понад 20% загальних капіталовкладень, із 1500 нових промислових підприємств, споруджуваних в СРСР, 400 припадали на УРСР. Деякі з них були гігантських масштабів. Так, Дніпрогес був найбільшою гідроелектростанцією у Європі. Найбільшими в Європі були Харківський тракторний завод і Запорізький металургійний комбінат.

Однак у другій та третій п'ятирічках УРСР отримала непропорційно малі капіталовкладення. Вкажіть, чому у цих п'ятирічках в

УРСР будувався лише кожний десятий завод? Розкажіть про соціалістичне змагання на підприємствах УРСР, про трудовий ентузіазм у перших п'ятирічках.

Слід проаналізувати особливості колективізації в УРСР, зокрема політику розкуркулення. Розкажіть, що фактично означала “ліквідація куркульства як класу”. Вкажіть, що найпоширенішою формою розкуркулення стала масова депортація - понад 850 тис. українських селян було депортовано на Північ, де багато з них загинуло. Перестали існувати найбільш продуктивні господарства УРСР.

Визначите причини і наслідки голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Наведіть факти злочинного характеру сталінської політики, що свідчать про запланованість, штучність голодомору. Розкрийте значення ганебного закону 1932 р., який прозвали “смерть за колосок” і системи внутрішніх паспортів.

Сталінські репресії в УРСР треба розглядати у контексті формування адміністративно-командної тоталітарної системи і згорання демократії в СРСР. Розповідаючи про наслідки політики централізації і русифікації в УРСР у 30-ті рр., зазначте, що сталінська система дедалі більше ігнорувала потреби національного розвитку українського народу, що суверенітет УРСР став формальним. Вкажіть, що починаючи з 1929 р. набирає силу процес згорання українізації, відновлюється русифікація, переслідування старої української інтелігенції. Вкажіть, що у 1929-1930 рр. почалася практика фабрикування “таємних антирадянських організацій” в УРСР: “Спілка визволення України”, “Український національний центр”, “Шахтинська справа” та ін. Головного удару зазнала інтелектуальна еліта: Всеукраїнська Академія наук, гуманітарна і технічна інтелігенція, українська автокефальна (незалежна) церква.

Проаналізуйте нові хвилі репресій в УРСР 1933-1934 рр. та 1937-1938 рр. Зазначте, що у 1933-1934 рр. знищення установ УРСР сягнуло апогею. Ці репресії зачепили всі верстви населення УРСР. Чому з середини 30-х рр. об'єктом репресій стали “старі більшовики”? Чим викликані наміри Сталіна “очистити” КП(б)У?

Третє питання. Проаналізуйте угоди між СРСР і фашистською Німеччиною 1939 року і розкажіть про плани СРСР і Німеччини щодо Західної України, Північної Буковини, Південної Бессарабії. Висвітліть початок Другої світової війни, напад Німеччини і СРСР на Польщу, захоплення радянським військом Західної України. Розка-

жіть про приєднання Північної Буковини і Південної Бессарабії до СРСР.

Початок Великої Вітчизняної війни пов'язаний із питанням про причини поразок радянських військ на першому етапі війни. Вкажіть, чому радянська армія не змогла дати адекватну відсіч фашистським загарбникам і зупинити фашистів на радянських кордонах? Чому Сталін не передбачив напад Німеччини на СРСР у червні 1941 р.? Які були перші дії радянського керівництва після нападу Німеччини на СРСР? Чому фашистські війська улітку 1941 р. змогли полонити кілька мільйонів радянських солдат?

Висвітліть події перших днів війни у Західній Україні. Розкажіть про проголошення ОУН у Львові Акту відновлення української держави. Які наслідки мало це проголошення? Розкажіть про героїчну оборону Києва і Одеси. Чому оборона Києва закінчилася великою поразкою радянських військ і захопленням Лівобережної України? Розкажіть про героїчну оборону Севастополя, Керченського півострова і про невдачі радянського контрнаступу під Харковом. Чому були оточені радянські війська під Харковом і до яких наслідків це привело?

Розглядаючи питання про окупаційний фашистський режим в Україні, треба вказати на політику тотального терору, що встановили фашисти в Україні. Які народи особливо потерпали від фашистського геноциду? Які плани мали фашисти щодо долі українських земель у майбутньому? Що означало слово “остарбайтер”?

Необхідно вказати на зміни в ідеології ОУН(б) восени 1941 р., які були пов'язані із початком боротьби проти окупантів. Висвітліть утворення “Поліської Січі”, загонів української самооборони, перших відділів Української повстанської армії. Чому ОУН розпочала боротьбу проти фашистів? В чому причина народної підтримки ОУН-УПА у 1942 - 1944 рр.? Які форми боротьби проти окупантів застосовували ОУН-УПА? Хто керував ОУН-УПА і ОУН(м)? Як створювався антибільшовицький блок поневолених народів?

Велику роль у боротьбі проти окупантів у 1941-1944 рр. відіграв радянський партизанський і підпільний рух. Розкажіть, як він був створений? Яка була мета і засоби боротьби радянських партизан і підпільників? Які важливі акції були проведені партизанами? Назвіть ватажків партизанських загонів і керівників підпілля? Які рейди по Україні були проведені партизанськими з'єднаннями?

Розглядаючи дане питання, вкажіть, коли і як стався перелом у Другій світовій війні? Які були наслідки Сталінградської і Курської

битв? Як проходив радянський наступ на Україну у лютому - вересні 1943 р? Треба висвітлити героїчні події битви за Дніпро, Київської наступальної операції, Корсунь-Шевченківської битви. Березень-травень 1944 р. був пов'язаний із Одеською, Кримською наступальними операціями, із визволенням Правобережної України. Розкажіть про ці події. Привертає увагу і Львівсько-Сандомирська операція, в ході якої радянські війська вийшли на західні кордони України. Східно-Карпатська операція у вересні-жовтні 1944 р. привела до звільнення Закарпатської України і до возз'єднання цих земель із УРСР. Розкажіть про українську дивізію національної армії "Галичина". Як її створення і дії коментують сучасні історики? Розкажіть про бої між УПА і радянськими військами у 1943-1945 рр.? Розкажіть про антиповстанську діяльність СМЕРШу. Чому УПА і радянська армія не стали союзниками?

Розкажіть про заключний етап боротьби проти фашистських агресорів, як радянські війська звільняли Центральну Європу і Балканський півострів від фашистських окупантів. Розкажіть про Ялтинську мирну конференцію. Які головні проблеми вона вирішувала? Як вона вплинула на долю України?

Період відродження України після Другої світової війни слід розглядати ширше, ніж лише відбудову зруйнованого народного господарства. Післявоєнна Україна у багатьох відношеннях відрізнялась від довоєнної. Значно розширились її кордони, зросло економічне і політичне значення в СРСР та на міжнародній арені, змінився склад населення і, що особливо треба підкреслити, вперше за багато століть українці були об'єднані в одну державу. І українське суспільство, і радянська влада прагнули пристосуватись до цих змін, і їх зусилля щодо цього є головною темою історії післявоєнної України.

Слід звернути увагу на великі труднощі у сільському господарстві України, що мали як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Спираючись на рекомендовану літературу, розкажіть як здійснювалась колективізація в західноукраїнських землях, які її особливості і драматичні наслідки. Покажіть, в чому Сталін вбачав необхідність посилення ідеологічної боротьби, відновлення політичних репресій і терору в післявоєнний період. Наведіть приклади, що розкривали відродження сталінізму в економічному, політичному та культурному житті українського народу.

Після смерті Сталіна в радянській історії почалася нова ера. І хоча відхід від сталінізму та пошук нових "шляхів до комунізму" відбу-

вався в усіх республіках СРСР, в Україні ці зміни були особливо відчутними. Покажіть ці зміни, розкрийте значення процесу десталінізації, зверніть увагу на численні спроби М.Хрущова здійснити прогресивні зміни в економіці, політиці й культурі, котрі призвели в жовтні 1964 року до його усунення з посад керівника партії й уряду та припинення реформ у суспільстві. Назвіть, які причини усунення М.Хрущова від влади в СРСР? Які сили організували змову проти М.Хрущова?

За часів так званого “застою”, стагнації в суспільно-політичному, економічному та культурному житті СРСР партійними лідерами в Україні час були П.Шелест і В.Щербицький. П.Шелест був прихильником більшої економічної самостійності УРСР і підтримки української мови. В яких формах проявлялися ці особливості керівництва П.Шелеста? В чому полягає причина його усунення? Розкажіть про зміну внутрішнього курсу після переходу влади в УРСР до В.Щербицького.

Чому спроби нових реформ середини 60-х рр. залишилися незакінченими і нічого не змінили в економіці СРСР? Назвіть “новобудови комунізму” - гіганти промисловості в УРСР у другій половині 60-70-х рр. На виробництві яких товарів спеціалізувалася промисловість УРСР? Як вона була інтегрована у радянський і загальносоціалістичний ринок? Що таке ВПК? Чому ВПК набуло такої великої ваги в УРСР?

Розкриваючи питання про дисидентський рух в СРСР, потрібно проаналізувати причини його появи у 60-ті рр. ХХ ст., специфічну соціальну базу, вказати, що він мав прихильників майже в усіх республіках СРСР, але в Україні цей процес набув особливо широкого розмаху. Слід розглянути основні течії дисидентства в Україні та назвати їх лідерів. Особливу увагу необхідно приділити правозахисному, або демократичному дисидентству, Українській Гельсінській групі. Чому національно-орієнтоване дисидентство відстоювало насамперед право нації на розвиток самобутньої культури, української мови, на незалежний, самостійний розвиток України?

Висвітлення **четвертого** питання слід розпочати з аналізу квітневого 1985 року пленуму ЦК КПРС, на якому М.Горбачов оголосив політику “перебудови”, тобто – зміну соціально-економічного та зовнішньополітичного курсу СРСР. Це питання пов'язане з аналізом становища в Україні за часів “перебудови” (1985-1991 рр.). Вкажіть причини, які привели до появи національно-демократичних рухів і полі-

тичних партій в Україні. Висвітліть процес, що поступово привів до втрати КПРС і КПУ керівних позицій у суспільстві. Які сили гальмували процес “перебудови” в Україні? Вкажіть, як події 1989 р. (перші вибори народних депутатів СРСР, події у Тбілісі, розправа з демонстрацією у Львові, поява перших політичних партій і рухів) вплинули на розвиток процесу “перебудови”, як вона перетворилася з контрольованої, апаратної гри на стихійний народний мітинговий процес.

Розкажіть про формування політичних партій і рухів в Україні. Які лідери очолили політичні угруповання? Яку мету ставив перед собою Народний рух та політичні партії в Україні? Висвітліть процес виборів 1990 р. до Верховної Ради УРСР і до місцевих владних структур. Чому ці вибори стали значним досягненням демократичних сил і змінили політичне становище в УРСР? Що таке Народна Рада? Розкажіть про причини і наслідки проголошення Декларації про державний суверенітет України. Чому влітку 1990 р. посилилася політична та економічна криза в країні? Які вимоги ставили студенти і робітники України? Якими були результати акцій студентів і робітників? Розкажіть про поступовий розвал СРСР та про спроби московського керівництва зберегти Союз. Що таке “Огарьовський процес”?

Розкриваючи дане питання, розкажіть, чому спроба державного перевороту 19 серпня 1991 року та його провал створили сприятливі умови для подальшої реалізації права на самовизначення колишніх радянських республік? Покажіть наслідки серпневого путчу-заколоту 1991 р. Чому він поклав край існуванню КПРС та СРСР?

Проголошенням Акту незалежності України у серпні 1991 р. розпочалась розбудова нової держави Україна. Вкажіть, які завдання постали перед Україною на цьому шляху. Висвітліть події початку грудня 1991 р. - всеукраїнський референдум з питання незалежності України, обрання президента України, вихід України з СРСР, створення СНД. Вкажіть, чому народ України проголосував за незалежність України (понад 90 % виборців)?

Висвітлюючи питання, що стосується партійного будівництва в Україні, треба визначити, які партії мають відношення до “лівого” комуністичного спектру, які можна вважати центристськими, які націонал-демократичними, які радикально-екстремістськими партіями. Поділити партії потрібно і за впливом на народні маси, і за впливовістю на президентську і законодавчу влади. Вкажіть, за якими принципами формувалися і формуються політичні партії в Україні? Вкажіть повну назву партій і організацій: КПУ, СПУ, СелПУ, НДП, ЛПУ.

СДПУ, АПУ, МБР, ПСПУ, НРУ, ДПУ, УПР, КУН, УКРП, УХДП, ПДС, УНА-УНСО.

На першому етапі формування незалежної держави перед владою і суспільством постали важкі проблеми державотворення і творення національної економіки. Вкажіть, як вирішувалися важливі зовнішньополітичні питання: дипломатичне визнання України у світі, проблема ядерної зброї, проблема кордонів та відносин з Росією. Стосовно внутрішньої політики потрібно вказати, як формувалася “партія влади” в Україні, як точилася міжпартійна боротьба, вирішувалися суперечки між президентською владою, кабінетом міністрів і системою Рад.

Аналізуючи соціально-економічну ситуацію в Україні, слід вказати, що вже на початку 1992 р. вона загострилася після розриву економічних зв'язків з Росією і лібералізації цін в Росії. Україна шукала можливостей захисту своєї економіки і національного ринку. Вкажіть, якими були перші реальні кроки України до ринкової економіки. Чому було необхідно запровадження українських грошових купонів? Чому радикальні економічні реформи гальмувалися лівими силами? Які причини різкого падіння життєвого рівня громадян України і економічного потенціалу України?

З'ясуйте причини політичної та соціально-економічної нестабільності в Україні у другій половині 90-х рр., розкажіть про зміну президентської влади в Україні, про обрання Президентом України Л. Кучми. Вкажіть, які сили змагалися за владу на виборах 1994 р.? У яких формах відбувалася боротьба між Президентом і парламентом? Назвіть прем'єр-міністрів України і дайте характеристику курсу урядів. Розгляньте спроби подолати економічну кризу в Україні. Вкажіть, як розвивалися зовнішньополітичні стосунки з країнами Європейського союзу, США, країнами СНД. Особливу увагу зверніть на підготовку повномасштабного договору з Росією, на вирішення проблеми Севастополя і Чорноморського флоту.

Важливо розкрити конституційний процес в Україні, процес затвердження нової Конституції України. Як точилася боротьба навколо Конституції України? Які сили гальмували конституційний процес? Які нові положення увійшли до Конституції України 1996 р.?

Характеризуючи становище України у 1997 - 2002 рр., особливу увагу приділіть президентським виборам 1999 р. та парламентським виборам 2002 р., проблемам великої приватизації, кризи економіки і зовнішніх боргів тощо. Студентам і курсантам слід спробувати, спи-

раючись на рекомендовану літературу і сучасні факти, взяті з матеріалів періодичної преси, самостійно охарактеризувати причини труднощів соціально-економічного та політичного розвитку українського суспільства в нинішніх умовах.

На закінчення розгляду питань даної теми і всього курсу історії України, необхідно зробити висновок, в якому наголосити на тому, що український народ, попри всі труднощі, зуміє подолати внутрішні і зовнішні перешкоди на шляху побудови своєї держави, доб'ється кращої долі для себе і своєї багатостраждальної країни.

ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Однією з форм самостійної роботи слухачів над вивченням курсу історії України є виконання контрольної роботи. Тематика контрольних робіт охоплює історію українського народу з найдавніших часів до наших днів і спрямована на об'єктивну оцінку історичних подій та осіб.

Виконання контрольної роботи сприятиме формуванню навиків роботи з історичними документами, навчальною літературою, вмінню аналізувати тенденції та явища суспільного життя, робити висновки і узагальнення, висвітлювати проблему всебічно, з різних позицій.

Настановчу роль у самостійній роботі слухачів відіграють лекції, навчальна література. З'ясувавши основні тенденції історичного розвитку, доцільно почати роботу над конкретними питаннями.

Тематика контрольних робіт доводиться до кожного слухача на установчому занятті.

Тема контрольної роботи вибирається слухачем відповідно до початкової літери його прізвища (див. табл.).

А. Ф. І. - варіант № 1, 11, 21, 31;

Б. У. М. - варіант № 2, 12, 22, 32;

В. Т. Ю. - варіант № 3, 13, 23, 33;

Г. Ш. - варіант № 4, 14, 24, 34;

Ч. С. - варіант № 5, 15, 25, 35;

Д. Х. Л. - варіант № 6, 16, 26, 36;

С. П. Р. - варіант № 7, 17, 27, 37;

Ж. О. Щ. - варіант № 8, 18, 28, 38;

Н. Я. Ц. - варіант № 9, 19, 29, 39;

З. К. - варіант 10, 20, 30, 40.

Всього кафедрою пропонується 40 тем.

Тематика контрольних робіт оголошується слухачам на установчій сесії.

Підготовку до написання контрольної роботи слід розпочинати з вивчення рекомендованої літератури. Сама тема висвітлюється згідно з планом, який додається до кожної теми. Конкретні дані, що приводяться в контрольній роботі, для аргументації того чи іншого висновку (статистичні дані, цитати тощо) повинні даватись з посторінковими посиланнями. В кінці роботи наводиться список використаної літератури.

При умові, коли контрольна робота перевірена, слухач повинен звернути увагу на зауваження, зроблені рецензентом, врахувати їх при підготовці до співбесіди з теми контрольної роботи.

Основні вимоги до оформлення контрольних робіт:

1. Контрольна робота повинна базуватися на знанні слухачами літератури, що рекомендується до даної теми.

2. Зміст контрольної роботи повинен точно відповідати її плану.

3. Обсяг контрольної роботи не повинен перевищувати 20-24 сторінок навчального зошита.

4. Оформлення контрольної роботи повинно бути грамотним, акуратним. Аркуші треба пронумерувати, зробити поля для зауважень рецензента. На обкладинці зошита, в якому виконана контрольна робота, вказують:

Контрольна робота з історії України слухача(ки) І курсу госпрозрахункового відділення, група № ____ . Прізвище, ім'я, по батькові.

На першому аркуші тексту треба назвати тему контрольної роботи, її № та план. У кінці контрольної роботи дають список використаної літератури, ставлять підпис і дату виконання роботи.

Контрольна робота повинна бути виконана самостійно. Неприпустиме механічне переписування текстів підручника або іншої літератури. Списування приводить до зниження оцінки, або викладач взагалі може не зарахувати цю роботу.

Тема 1. Українська еміграція. Українська діаспора

ПЛАН

1. Джерела, причини, напрями і три хвили масової еміграції українців.

2. Особливість розселення, умови життя та праці.

3. Суспільно-політичне і культурне життя української еміграції.

4. Зв'язки діаспори і незалежної України.

ЛІТЕРАТУРА

Драч І. Україна і світове співтовариство: Доповідь на II Всесвітньому форумі українців. // Літ. Україна. - 1997, 28 серпня.

Зарубіжні українці. К., 1991.

Заставний Ф. Східна українська діаспора. Львів, 1992.

Заставний Ф. Українська діаспора. Львів, 1991.

Історія української еміграції. К., 1992.

Українська діаспора у світі: Довідник. К., 1993.

Україна в зарубіжному світі. К., 1991.

Тема 2. Незалежна Україна і світове співтовариство.

ПЛАН

1. Процес визнання світом України як самостійної держави.

2. Україна - співзасновник СНД.

3. Взаємозв'язки між Україною і світовим співтовариством.

ЛІТЕРАТУРА

Історія України. (Під ред. Смоля В. А.). К., 1997. Конституція України. К. 1996.

Концепція (основи державної політики) національної безпеки України. Схвалено Верховною Радою України 16 січня 1997 р. // Голос України, 1997, 4 лютого.

Угода про Співдружність Незалежних Держав. 1 грудня 1991 р.

До угоди про створення СНД. Застереження Верховної Ради України. // Голос України, 1991, 14 грудня.

Шляхами віків: Довідник з історії України. К., 1993.

Тема 3. Відновлення незалежної України

ПЛАН

1. Прийняття Декларації про державний суверенітет та Акту про незалежність України.

2. Боротьба за утвердження політичної та економічної незалежності України. Труднощі й проблеми.

3. Воєнно-політичні та правоохоронні аспекти розбудови незалежної України.

ЛІТЕРАТУРА

Абетка українського політика. К., 1997.

Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.

Історія України: Нове бачення. К., 1996.

Історія України. (Під ред. Смоля В. А.). К., 1997.

- Конституція України. К. 1996.
 Культурне відродження в Україні. Львів, 1993.
 Про міліцію. Закон України. К., 1993.
 Шляхами віків: Довідник з історії України. К., 1993.
 Шморгун О. Україна. Шлях відродження: економіка, політика, культура. К., 1994.

Тема 4. Україна в умовах перебудови (друга половина 80-х років)

ПЛАН

1. Об'єктивна необхідність реформ.
2. Спад економічного розвитку. Пошук ефективних шляхів і методів господарювання.
3. Демократизація суспільно-політичного життя. Активізація творчості мас.
4. Виникнення і діяльність Народного Руху України, нових громадсько-політичних організацій і партій.

ЛІТЕРАТУРА

- Історія України. (Під ред. Смолія В. А.). К., 1997.
 Камінський А. На переходному етапі: “гласність”, “перебудова”, “демократизація” на Україні. Мюнхен, 1990.
 Курносів Ю. Проблеми перебудови в Українській РСР. // УДЖ, 1990, № 7.
 Про вибори народних депутатів Української РСР. Закон УРСР.
 Про мови. Закон УРСР від 28.10.1989.
 Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування. Закон УРСР.
 Україна багатопартійна: програмові документи нових партій. К., 1991.
 Україна 1917-1992: Довідник. К., 1993.

Тема 5. Суспільно-політичне і духовне життя України в середині 60-х – на початку 80-х років

ПЛАН

1. Згорання українського духовного відродження в умовах догматизму та ідеологізації суспільно-політичного і духовного життя в 70-80-ті роки.
2. Наука і культура, духовність і церква в Україні.
3. Опозиційний рух 60-70-х років.

ЛІТЕРАТУРА

- Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? // Вітчизна, 1990, № 5-7.
 Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1991.
 Курносів Ю. Соціально-економічне та політичне життя УРСР (середина 60-х - початок 80-років). // УДЖ, 1990.
 Національні відносини на Україні: запитання і відповіді. - К., 1991.
 Шелест П. Ю. Да не судимы будете ... М., 1995.
 Шелест П. Ю. Щербицький і українська мова // Літературна Україна, 1990, 23 серпня.

Тема 6. Соціально-економічний розвиток України в середині 60-х - на початку 80-х років

ПЛАН

1. Спроби реформування системи управління країною.
2. Екстенсивний розвиток економіки. Посилення відставання сільського господарства.
3. Екологічна криза: причини і наслідки.
4. Соціальні процеси в умовах загострення економічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

- Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1991.
 Курносів Ю. Соціально-економічне та політичне життя УРСР (середина 60-х - початок 80-років). // УДЖ 1990, № 6.
 Панченко П. П. Становище українського села (60-80-ті роки). // УДЖ, 1989, № 8.
 Савельєв В. Л. 50-80-ті: Час пошуків і втрачених можливостей. Про минуле заради майбутнього. К., 1989.

Тема 7. Україна в другій половині 50-х - середині 60-х рр.

ПЛАН

1. Пошуки найбільш оптимальних шляхів розвитку економіки України в складі народногосподарського комплексу СРСР в умовах науково-технічної революції.
2. Демократичні процеси в Україні після смерті В. І. Сталіна, їх суперечливий і непослідовний характер.
3. Нові спроби духовного відродження України.

ЛІТЕРАТУРА

- Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1991.
 Кульчицький С. Соціально-політичний розвиток УРСР в 50-х - першій половині 60-х рр. // УДЖ, 1990, №5.
 Шаповал Ю. Людина і система: Штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні К., 1994. Шаповал Ю. М. С. Хрущов на Україні. К., 1990.

Тема 8. Україна в повоєнне десятиріччя (1945–середина 1950-х років)

ПЛАН

1. Відбудова народного господарства України у післявоєнний період. Голод 1946-47 рр.

2. Соціально-політичне життя республіки. Нова хвиля сталінських репресій в кінці 40-х - на початку 50-х років.

Соціально-економічні і політичні процеси в західних областях України.

ЛІТЕРАТУРА

Воронцов І., Пилявець Ю. Голод в Україні в 1946-1947 рр. К. 1993.

Коваль М. В. Українська РСР у період відбудови і розвитку народного господарства (1945-1955). // УІЖ, 1990, №4.

Кожукало Г. К. Вплив культури особи Сталіна на ідеологічні процеси на Україні в 40-х - на початку 50-х років. // УІЖ, 1990, №2.

Кульчицький С. Новітня історія України. // УІЖ, 1991, № 10.

Тема 9. Україна в роки другої світової війни

ПЛАН

1. Початок другої світової війни і Україна.

2. Окупація українських земель фашистською Німеччиною.

3. Партизанська боротьба в Україні. Діяльність ОУН і УПА.

4. Визволення України від німецько-фашистських загарбників. Вклад українського народу в перемогу над фашизмом.

ЛІТЕРАТУРА

Друга світова війна і Україна: Матеріали наукової конференції. К., 1996.

Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1991.

Коваль М. В. 1941-1945: Україна // УІЖ, 1991, № 5.

Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. Львів, 1993.

Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942-1952. Львів, 1992.

Покальчук Ю. Бандера, Лебідь та інші: Погляд на історію ОУН-УПА. // К., 1991, №1.

Чайковський А. С. Невідома війна. К., 1994.

Шевченко В. Ф. Фашистські окупанти - вороги української державності. В 3б.: Друга світова війна і Україна. К., 1996.

Тема 10. Революційний та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях в 20-30 роках ХХ ст.

ПЛАН

1. Соціально-економічний розвиток краю в умовах польської окупації.

2. Формування нових політичних партій і організацій, їх програми і діяльність.

3. Вхідження західноукраїнських земель в УРСР.

ЛІТЕРАТУРА

Васюта І. К. Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918-1939). Львів, 1978.

Рубльов О. С., Черченко Ю. Х. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20-40 роки). // УДЖ, 1991, № 1-6.

Сливка Ю. Сторінки історії КПЗУ. Львів, 199С.

Тема 11. Україна в умовах сталінського тоталітарного режиму

ПЛАН

1. Становлення адміністративно-командної системи державного управління.

2. Форсування індустріалізації в Україні.

3. Насильницька колективізація. Голодомор 1932-1933 років та його наслідки.

4. Сталінський терор в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

Даниленко В. М. та ін. Сталінізм на Україні в 20-30-ті роки. К., 1991.
Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-30- років. К., 1992. Колективізація і голод на Україні 1929-1933 років: 36. док. і матеріалів. К., 1992.

Кульчицький С. Між двома війнами (1921-1941). // УДЖ 1991, № 8-9.

Международная комиссия по расследованию голода на Украине 1932-1933 годов: Итоговый отчет. К., 1992.

Мовчан О. М. Голод 1921-1923 рр. на Україні // УДЖ, 1990, № 10-12.

Олесь Воля. Мор: Книга буття України. К., 1993.

Пирожков С. І. Демографічні втрати Української РСР у 30-ті роки. // УДЖ, 1990, №10-12.

Україна і світ. Історія господарства... К., 1994.

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ШУ-НКВД в Україні. К., 1997.

Шевченко В. Ф. У полоні старих схем // Голос України, 1991, 19 червня.

Тема 12. Україна в 20-х роках ХХ ст.

ПЛАН

1. Економіка України в умовах НЕПу. Відродження ринкових відносин.

2. Політика “українізації”. Духовне відродження.

ЛІТЕРАТУРА

Гунчак Т. Україна в першій половині ХХ ст.: Нариси політичної історії. К., 1993.

Історія України. Курс лекцій. К., 1994, Ч. 3.

Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя. К., 1987
Україна і світ, історія господарства...К., 1994.

Тема 13. Перемога національно-демократичної революції в Східній Галичині. ЗУНР

ПЛАН

1. Боротьба за національне відродження в західноукраїнських землях. Проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР).

2. Українсько-польська війна. Створення Української Галицької Армії (УГА).|

3. Возз'єднання (злука) УНР і ЗУНР.

ЛІТЕРАТУРА

Винниченко В. Відродження нації. К., 1990. Ч. - 3.

Гунчак Т. Україна в першій половині ХХ ст.: Нариси політичної історії. К., 1993.

Куртяк Е. Сталеві обози. // Дзвін, 1990, № 7-8.

Чайковський А. Чорні рядки: Спогади комісара ЗУНР // Дзвін, 1990, № 5.

Тема 14. Директорія та відновлення УНР в Україні.

ПЛАН

1. Повстання проти гетьманського режиму. Встановлення влади Директорії в Україні.

2. Внутрішня і зовнішня політика Директорії. Проголошення акту злуки УНР і ЗУНР.

3. Боротьба більшовиків проти Директорії. Відновлення радянської влади в Україні в кінці 1918 - на початку 1919 р.

ЛІТЕРАТУРА

Винниченко В. Відродження нації. К., 1990. Ч. - 3.

Гунчак Т. Україна в першій половині ХХ ст.: Нариси політичної історії. К., 1993.

Затонський В. П. До питання про організацію Тимчасового робітничо-селянського Уряду України // УДЖ, 1989, № 5.

Революция на Украине: Революция и гражданская война в описаниях белогвардейцев. К., 1990.

Українські політичні партії кінця XIX - початку XX ст. Програмові довідкові матеріали. (Упорядники В. Ф. Шевченко та ін.). К., 1993.

Тема 15. Період Гетьманщини в Україні (1918).

ПЛАН

1. Гетьманський переворот. Проголошення Української гетьманської держави.

2. Внутрішня і зовнішня політика уряду П. Скоропадського.

3. Політичні партії, повстансько-партизанський рух в боротьбі проти гетьманщини та австро-німецьких військ.

ЛІТЕРАТУРА

Винниченко В. Відродження нації. К., 1990. Ч. - 3.

Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. // Березіль, 1991, № - 9-12.

Жулинський М. Силою, волею, словом народу. // Голос України, 1993, 23 січня.

Революция на Украине: Революция и гражданская война в описаниях белогвардейцев. К., 1990.

Українські політичні партії кінця XIX - початку XX ст. Програмові і довідкові матеріали. (Упорядники В. Ф. Шевченко та ін.). К., 1993.

Тема 16. Національно-визвольна революція і відновлення Української державності.

ПЛАН

1. Розстановка політичних сил в Україні після лютневої революції 1917 р. в Росії.

2. Утворення Української Центральної Ради та її діяльність.

3. Проголошення Української Народної Республіки та її розвиток. Утворення радянської форми української державності.

4. Берестейський мирний договір УНР з Четверним союзом, його наслідки.

ЛІТЕРАТУРА

Великий українець. Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського К., 1992.

Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада. К., 1997.

Винниченко В. Відродження нації. К. 1990, 4.1-3.

Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть? К., 1991.

Гунчак Т. Україна в першій половині ХХ ст.: Нариси політичної історії. К., 1993.

Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. // Березіль, 1991, № 1-9.

Жулинський М. Силою, волею, словом народу. // Голос України, 1993, 23 січня.

Ленін В. І. Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Центральної Ради./ Повне зібрання творів Т. 35.

Романчук О. Ультиматум. К., 1990.

Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. К., 1996 1997. Т. 1-2.

Українські політичні партії кінця ХІХ - початку ХХ ст. Програмові і довідкові матеріали. (Упорядники В. Ф. Шевченко та ін.). К., 1993.

Шевченко В. Ф. Центральна Рада і відновлення державності нашого народу. // Науковий вісник НАВС України, 1997, №2.

Тема 17. Україна в роки першої світової війни.

ПЛАН

1. Причини, початок і характер війни. Цілі різних країн щодо України.

2. Ставлення різних політичних партій до війни.

3. Воєнні дії в Україні. Утворення в Галичині українських військових формувань - Українських Січових Стрільців - та їх участь у воєнних діях на Південно-Західному фронті.

ЛІТЕРАТУРА

Дорошенко Д. Історія України: 1917-1923 рр. // Прапор, №11.

Думін О. Історія легіону Українських Січових Стрільців. 1914-1918. // Дзвін, 1991, №9-11.

Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1994.

Кулініч І. М. Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму (1900 -1914). К, 1963.

Литвин М. Р., Науменко К. Е. Історія галицького стрілецтва. Львів, 1990.

Тема 18. Україна в період реакції (1907-1910 рр.).

ПЛАН

1. Посилення царського терору і політики великодержавного російського шовінізму після поразки революції.

2. Аграрна політика Столипіна, її проведення і наслідки для України.

ЛІТЕРАТУРА

Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1991.

Україна і світ. Історія господарства... К., 1994.

Тема 19. Революційні події 1905-1907 років в Україні

ПЛАН

1. Перша російська революція. Ставлення українських політичних партій до революції.
2. Виступи українських селян і робітників. Революційний рух в армії та на флоті.
3. Активізація національно-визвольного руху.
4. Поразка революції та її причини.

ЛІТЕРАТУРА

Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1991.

Лещенко М. Українське село в революції 1905-1907 рр. К., 1977.

Чайковський А. С., Щербак М. Г. За законом і над законом. К., 1996.

Тема 20. Суспільно-політичний рух в західноукраїнських землях в XIX ст.

ПЛАН

1. Становище українських земель в складі Австро-Угорщини. Реформи 40-х років.
2. Український суспільно-політичний рух в Галичині. Руська трійця. Нардовці й москвофіли.
3. Перші політичні партії Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

“Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культура України. К., 1987.

Українські політичні партії кінця XIX - початку XX ст. Програмові і довідкові матеріали. (Упорядники Шевченко В. Ф. та ін.). К., 1993.

Тема 21. Суспільно-політичний рух в Україні в другій половині XIX - на початку XX ст.

ПЛАН

1. Посилення гноблення Українського народу російським царизмом.
2. Розвиток національно-визвольного руху в Україні. Громади.
3. Виникнення і діяльність перших політичних партій в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

Драгоманов М. Вибране. К., 1991.

Дорошенко Д. Нарис історії України. К., 1991, Т.-2.

Історія України: Соціально-політичні аспекти. К., 1991.

Погребенник Ф. Українські пісні-гімни. К., 1992.

Рудько М. Народники на Україні (70-ті роки XIX ст.). К., 1973.

Українська ідея: історичний нарис. К., 1995.

Українські політичні партії кінця XIX - початку XX ст. Програмові і довідкові матеріали. (Упорядники Шевченко В. Ф., Кривошея В. В., Зверьков Ю. М.) К., 1993.

Тема 22. Соціально-економічний розвиток України в умовах реформ другої половини XIX ст.

ПЛАН

1. Скасування кріпосного права та інші реформи другої половини XIX ст. і їх вплив на українські землі.

2. Розвиток промисловості, ринкових відносин в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

Гуржій І. Україна в системі всеросійського ринку 60-90 рр. XIX ст. – К., 1968.

Історія України: Соціально-політичні аспекти. – К., 1991.

Україна і світ. Історія господарства. – К., 1994.

Тема 23. Зростання національної самосвідомості у першій половині XIX ст.

ПЛАН

1. Імперська політика російського самодержавства в Україні.

2. Початок духовного відродження Наддніпрянської України. І. Котляревський.

3. Декабристський рух в Україні.

4. Кирило-Мефодіївське братство. Т. Шевченко.

ЛІТЕРАТУРА

Історичні погляди Т. Шевченка. К., 1994.

Кирило-Мефодіївське товариство. Зб. док.: У 3 т. К., 1990

Костомаров М. І. “Закон божий”, або “Книга буття українського народу”. К., 1991.

Савичев М. П. Декабристи Муравйови-Апостоли // УДЖ, 1991, № 3.

Сергієнко В. Я. Декабристи і Шевченко. К., 1990.

Тема 24. Визвольна війна на Правобережній Україні та західноукраїнських землях в другій половині XVIII ст.

ПЛАН

1. Гайдамацький рух на Правобережжі. Повстання 1768 року (Коліїщина).

2. Селянський рух на західноукраїнських землях. Карпатське опришківство.

ЛІТЕРАТУРА

Гайдамацький рух на Україні у XVIII ст.: 36. док. К., 1990.

Гуслистий К. Коліївщина: історичні нариси. К., 1947.

Голубенко І. Сини мої, гайдамаки. // Жовтень, 1989, № 10.

Грабовецький В. Карпатське опришківство. Львів, 1992.

Крип'якевич І. П. Історія України. Львів, 1992.

Харабен Г. Спалах гніву народного: антифеодальне народне визвольне повстання на Правобережній Україні. 1768-1769. К., 1989.

Тема 25. Імперська політика російського самодержавства щодо України у XVIII ст.

ПЛАН

1. Нищення української державної самобутності Петром І. Гетьмани І. Скоропадський, П. Полуботок, Д. Апостол.
2. Устрій і суспільні відносини Гетьманщини.
3. Остаточна ліквідація автономного устрою Гетьманщини. Скасування козацького стану.

ЛІТЕРАТУРА

Дорошенко Д. Нарис історії України. К., 1991, Ч. 1-2.

Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. К., 1989.

Микитась В. “Бабське століття”, або “темна пляма” в історії України XVIII ст. // Київ, 1990, № 8.

Україна і світ. Історія господарства... – К., 1994.

Тема 26. Запорозька Січ у XVIII ст.

ПЛАН

1. Руйнування Січі на початку XVIII ст. та її відновлення.
2. Соціально-політичні структури та побут Нової Січі.
3. Участь запорозького козацтва у визволенні Південної України і Криму та їх освоєння.
4. Ліквідація Запорізької Січі.

ЛІТЕРАТУРА

Апанович О. Не пропала їхня слава: Передумови і наслідки скасування Запорізької Січі // Вітчизна, 1990, № 12.

Голобуцький В. Запорізьке козацтво. К., 1994.

Олійник О. Ще раз про причини ліквідації Запорізької Січі // УДЖ, 1992, № 2.

Указ Катерини II // Пам'ятки України, 1989, № 4.

Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. Т. 3. – К. 1991.

Тема 27. Гетьман Іван Мазепа

ПЛАН

1. Діяльність гетьмана І. Мазепи.
2. Послідовники І. Мазепи. Пилип Орлик.

ЛІТЕРАТУРА

Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський: Історичні есе. Львів, 1991.

Іван Мазепа. К., 1992.

Історичні постаті України. Одеса, 1993.

Костомаров М. Мазепинці // УДЖ, 1990, №№ 8-12; 1991, № 1-2.

Костомаров М. Мазепа // УДЖ, 1989, №№ 1, 2, 4-9.

Пуцко В. Гетьман Іван Мазепа і розвиток українського мистецтва // Українська старовина, 1995, №. 1.

Тема 28. Боротьба українського народу за незалежність в другій пол. XVII ст. Велика руїна

ПЛАН

1. Україна після смерті Б. Хмельницького. Боротьба за збереження незалежності. Гетьман І. Виговський.
2. Велика руїна. Поділ України.

ЛІТЕРАТУРА

Антонович В., Бец В. Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах // УДЖ, 1991, № 3, 5.

Антонович В. Петро Дорошенко // Україна, 1990, № 33.

Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? // Україна, 1991, № 16-17.

Гуржій О. Українська козацька держава в другій пол. XVII-XVIII ст.: кордони, населення, право. К., 1996.

Стороженко І. Збройні сили України від останньої третини XVII ст. до кінця XVIII ст. // УДЖ, 1998, № 1.

Яковлів А. Українсько-московські переговори в XVII-XVIII ст. // УДЖ, 1993, № 4-6.

Тема 29. Богдан Хмельницький - видатний державний діяч і полководець

ПЛАН

1. Б. Хмельницький - організатор і керівник національно-визвольної боротьби, визначний державний діяч і полководець.
2. Б. Хмельницький в пам'яті українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. – Львів, 1992

Кучма Л. Д. Б. Хмельницький - видатна постать України. Доповідь Президента України на урочистих зборах з нагоди 400-річчя від дня народження Б. Хмельницького // Урядовий кур'єр. – 1995. – 23 грудня.

Сідак В., Степанков В. 3 історії української розвідки і контррозвідки. – К., 1994.

Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 1994.

Стаття Б. Хмельницького. Переговори между Украиной и Россией 21 марта 1654 г. // Пам'ятки України. – 1991. – № 2.

Тема 30. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.

ПЛАН

1. Причини, характер і рушійні сили Визвольної війни.
2. Звільнення українських земель з-під польського панування. Відновлення української державності.

ЛІТЕРАТУРА

Історія України: Соціально-політичні аспекти. – К., 1991.

Костомаров М. Хмельницький. – К., 1992.

Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. – Львів, 1992.

Літопис Самовидця. – К., 1971.

Сідак В. С., Степанков В. Українська революція 1648-1676 рр. // УГЖ, 1998, № 1.

Смолій В. Українська козацька держава // УГЖ, 1991, № 4.

Україна І світ. Історія господарства. К., 1994.

Тема 31. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої половини XVII ст.

ПЛАН

1. Причини та наслідки козацько-селянських повстань під проводом К. Косинського, С. Наливайка та Г. Лободи.
2. Народні виступи 30-х років XVII ст. Причини їх поразок.

ЛІТЕРАТУРА

Історія України: Соціально-політичні аспекти. – К., 1991.

Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1992.

Марочкін В. П. Антифеодальний і визвольний рух на Україні в першій чверті XVII ст. – К., 1989.

Тема 32. Культурно-національний рух в українських землях в XVI – XVII ст.

ПЛАН

1. Організація та діяльність братств щодо захисту українського народу, розвитку його духовного життя.
2. Національне і культурно-релігійне життя в Києві на початку XVII століття,
3. Реформи П. Могили та їх наслідки.

ЛІТЕРАТУРА

Грушевський М. С. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Жовтень, 1989, № 1-4.

Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI-XVII ст. – К, 1966.

Мельник В. Розвиток вільнодумства на Україні XVI-XVII ст. // Жовтень, 1989, № 12.

Тема 33. Виникнення козацтва. Запорозька Січ та її історична роль у житті українського народу

ПЛАН

1. Причини і джерела виникнення козацтва.
2. Заснування, устрій і розвиток Запорозької Січі, її значення в історії українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.

Голобуцький В. Запорізьке козацтво. – К., 1994.

Олійник О. Запорожці і татари - вороги чи сусіди? // Київська старовина, 1995, № 1.

Сергійчук В. Іменем війська запорізького. – К., 1991.

Смолій В. Петро Сагайдачний - воїн, політик, людина // Вітчизна, 1990, № 1.

Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. Т.1. – К., 1990-91.

Тема 34. Україна під владою Польщі.

ПЛАН

1. Загарбання етнічних українських земель Польщею, Молдавією, Угорщиною, Московським царством, Туреччиною та Кримським ханством (XIV-XVI ст.).
2. Посилення соціально-економічного, політичного та національно-релігійного гніту українського народу.
3. Люблінська та Берестейська унії та їх наслідки для України.

ЛІТЕРАТУРА

Боплан Гійом. Опис України. – К., 1990.

Гуслистий К. Нариси з історії України. Вип. 2. Україна під литовським пануванням і загарбання її Польщею (з XIV ст. до 1569 р.). – К., 1939.

Історія Русів. – К., 1992.

Косик В. Про шляхи розвитку церкви в Україні й Росії (XI-XVІ ст.) // УІЖ, 1993, № 2-3.

Огієнко І. Українська церква. – К., 1993.

Смолич В., Степаненко В. Українська революція // УІЖ, 1998, № 1.

Тема 35. Литовська доба української історії

ПЛАН

1. Перехід українських земель до складу Великого князівства Литовського.
2. Ліквідація татаро-монгольського іга.
3. Політичне, економічне та духовне життя українських земель в складі Литви.

ЛІТЕРАТУРА

Велика історія України від найдавніших часів. Т.1. – К., 1993.

Історія Русів. – К., 1992.

Історія України: Соціально-політичні аспекти. – К., 1991.

Огієнко І. Українська церква. – К., 1993.

Україна і світ. Історія господарства... – К., 1994.

Тема 36. Галицько-Волинське князівство як форма української державності

ПЛАН

1. Посилення феодалної роздрібненості Київської Русі та її наслідки для українських земель. Поневолення давньоруських земель монголо-татарськими завойовниками.
2. Зародження та розвиток Галицько-Волинського князівства - спадкоємця Київської Русі.
3. Значення Галицько-Волинської держави в історії українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

Древнерусские княжества X-XI вв. - М., 1975.

Коринный П. П. Переяславская земля X-XIII вв. - К., 1092.

Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.

Тема 37. Прийняття християнства та його значення для українського народу

ПЛАН

1. Дохристиянські вірування слов'ян.
2. Запровадження християнства. Володимир Великий.
3. Історичне значення хрещення України-Руси.

ЛІТЕРАТУРА

Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі К., 1988. Запровадження християнства на Русі. - К., 1988.

Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. - К., 1989.

Огієнко І. Хрещення українського народу // Київська старовина, 1992, № 2.

Тема 38. Київська Русь: її місце і роль в українській історії

ПЛАН

1. Соціально-економічні та політичні передумови утворення Київської Русі.
2. Розквіт Київської держави.
3. Значення Київської Русі в історії українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. - К., 1988. Історія України: Курс лекцій: В 2 кн. - К., 1991. Кн. 1.

Крип'якевич І. П. Історія України. - Львів, 1992.

Літопис руський. К., 1989.

Повість врем'яних літ. - К., 1989.

Україна і світ: історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства. - К, 1994.

Тема 39. Українські племена в III-УІІ століттях

ПЛАН

1. Заняття та суспільно-політичний лад східних слов'ян.
2. Виникнення державних союзів східнослов'янських племен. "Руська земля".

ЛІТЕРАТУРА

Баран В. Д. Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. К., 1991. Давня історія України: В 2 т. - К., 1994-1995. - Т. 1.

Крип'якевич І. П. Історія України. - К., 1992.

Петров В. П. Етногенез слов'ян. - К., 1972.

Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. - М., 1981.

Тема 40. Зародження, становлення та розвиток Українського етносу

ПЛАН

1. Автохтонність українського народу, історичні концепції щодо його формування.
2. Головні етапи розвитку української народності.
3. Основні територіальні центри формування українського етносу. Походження назви “Україна”.

ЛІТЕРАТУРА

- Археологія та стародавня історія України. Курс лекцій. К., 1992.
 Велика історія України від найдавніших часів. К., 1993. Т.-1.
 Грушевський М. С. Очерк истории украинского народа. К., 1990.
 Петров В. Походження українського народу. К., 1992.
 Ричка В. М. Про еволюцію назви “Русь” в етнополітичній історії України // Український історичний журнал (далі -УІЖ) 1991, №2.
 Українська народність: Нариси соціально-економічної етнополітичної історії. К, 1990.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ

з “Історія України” для студентів і курсантів I курсу

1. Дослов'янське населення на території України.
2. Трипільська культура та її традиції в культурах пізніших народів.
3. Скіфо-сарматська доба в історії України.
4. Грецька колонізація Північного Причорномор'я.
5. Стародавні східнослов'янські племена: їх побут, вірування, звичаї.
6. Київська Русь: соціально-економічні та політичні фактори об'єднання східнослов'янських племен. Перші князі.
7. Київська Русь за часів розквіту її могутності й слави. Володимир Великий і Ярослав Мудрий.
8. Господарство і суспільно-політичний устрій Київської держави.
9. Запровадження християнства у Київській Русі та його значення.
10. Причини і наслідки феодальної роздрібненості і занепаду Русі.
11. Культура Київської Русі.

12. Галицько-Волинська держава часів династії Романовичів.
13. Монголо-татарська навала та її наслідки для Київської Русі.
14. Україна у складі Великого князівства Литовського. Особливості та характер литовської експансії.
15. Україна у складі Речі Посполитої: посилення соціального та національно-релігійного гніту.
16. Виникнення українського козацтва. Гетьман Дмитро Вишневецький.
17. Заснування Запорозької Січі. Державотворчі тенденції в діяльності козацтва.
18. Боротьба козацтва проти турецько-татарської агресії. Гетьман Петро Сагайдачний.
19. Козацько-селянські антипольські повстання (кінець XVI – перша пол. XVII ст.): основні етапи, причини поразки, значення.
20. Національно-визвольна революція 1648 р.: причини, характер, рушійні сили.
21. Основні етапи визвольної війни під проводом Б.Хмельницького.
22. Утворення Української гетьманської держави. Богдан Хмельницький – державний, політичний і військовий діяч.
23. Зборівський (1649) та Білоцерківський (1651) мирні договори: порівняльний аналіз.
24. Переяславська угода 1654 р. і Березневі статті Б.Хмельницького та їх наслідки для України.
25. Українські землі після смерті Б.Хмельницького. Боротьба за владу. Іван Виговський. Юрій Хмельницький.
26. Україна в часи “руїни”. Поділ України на Правобережну і Лівобережну.
27. Гетьман Іван Мазепа: місце в історії України.
28. Колоніальна політика Російської імперії щодо України у XVIII ст.
29. Боротьба за збереження автономії України: П. Полуботок, Д. Апостол, К. Розумовський.
30. Знищення російським самодержавством української державності у XVIII ст. Зруйнування Запорозької Січі та подальша доля козацтва.
31. Падіння Речі Посполитої і новий поділ українських земель в останній третині XVIII ст.

32. Російсько-турецькі війни другої пол. XVIII ст. та участь у них українського народу. Заселення Південної України.
33. Соціально-економічне становище українських земель в XVIII ст. Антикріпосницька боротьба українського селянства.
34. Історичне значення заснування та розбудови м. Одеси наприкінці XVIII - першій пол. XIX ст.
35. Західноукраїнські землі під владою Австрійської імперії в першій половині XIX ст.
36. Декабристи і Україна.
37. Кирило-Мефодіївське братство: програма, діяльність, роль в українському національно-визвольному русі.
38. Історична роль Т. Г. Шевченка в українському відродженні XIX ст.
39. Скасування кріпосного права в Російській імперії (1861 р.) та його наслідки для України.
40. Реформи 60-70 рр. та їх значення для соціально-економічного розвитку України.
41. Національна політика російського царизму щодо України у другій пол. XIX ст. Валуєвський циркуляр та Емський указ.
42. Виникнення українських політичних партій на початку XX ст.
43. Україна в демократичній революції 1905-1907 рр.
44. Західноукраїнські землі на початку XX ст.: особливості соціально-економічного розвитку; суспільно-політичний рух.
45. Століпінська аграрна реформа і Україна: економічні і політичні наслідки.
46. Україна в роки Першої світової війни; загарбницькі плани імперіалістичних держав.
47. Лютнева демократична революція 1917 р. в Росії. Утворення Української Центральної Ради, її I-й і II-й Універсали.
48. Центральна Рада після Жовтневого перевороту в Петрограді. Проголошення Української Народної Республіки. IV-й Універсал.
49. Брестський мирний договір з країнами Четверного союзу.
50. Уроки діяльності Центральної Ради.
51. М. С. Грушевський як історичний діяч.
52. Українська держава гетьмана П. Скоропадського: внутрішня, зовнішня та національно-культурна політика. Причини краху гетьманської влади.

53. Утворення Директорії УНР та її діяльність. Причини падіння.
54. Революційні події 1918 р. на західноукраїнських землях. Проголошення ЗУНР. Акт злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. та його історичне значення.
55. Українсько-російські війни 1918-1919 рр. Політика більшовиків в Україні.
56. Повстанський рух українських селян як історичний феномен: цілі, характер, керівники (Н.Махно, М.Григор'єв та ін.).
57. Радянсько-польська війна 1920 р. і Україна.
58. Основні уроки Української національно-визвольної революції 1917-1920 рр.
59. УРСР в період НЕПу. Вхідження до СРСР.
60. Сталінська індустріалізація і промисловий розвиток України в 20-30-ті рр. та його наслідки.
61. Запровадження антинародного колгоспного ладу. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні: причини і трагічні наслідки.
62. Політика "українізації" в 20-30-х рр.: історія, проблеми, уроки.
63. "Розстріляне відродження" в українській літературі, мистецтві, науці. Масовий сталінський терор.
64. Західноукраїнські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини в міжвоєнний період. Національно-визвольний рух. Створення ОУН.
65. Українське питання у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Пакт Молотова-Ріббентропа.
66. Початок Другої світової війни. Вхідження західноукраїнських земель до складу УРСР. "Радянізація" Західної України.
67. Оборонні бої Червоної Армії на території України у 1941-1942 рр. Оборона Києва, Одеси, Севастополя та її значення для подальшого ходу війни.
68. Україна в планах гітлерівської Німеччини. Окупаційний режим. Антифашистський рух опору в Україні.
69. Корінний перелом у ході Другої світової війни. Визволення України.
70. Діяльність ОУН-УПА в роки Другої світової війни.
71. Наслідки II світової війни для України. Відбудова її зруйнованого народного господарства.
72. Голод 1946-1947 рр. в Україні: причини та наслідки.

73. Політика радянської влади в Західній Україні після II світової війни. Нова хвиля репресій. Рух опору проти сталінізму.
74. Спроби лібералізації радянського суспільства після смерті Сталіна. Особливості реформ 50-60 рр. в Україні.
75. Дисидентський рух в Україні у 60-80 рр. Українська Гельсінгська Спілка.
76. Зміни в демографічному і соціальному складі населення України в 60-80 рр. Русифікаторський наступ в Україні.
77. Україна в умовах посилення централізації і тоталітаризму. Застій у суспільно-політичному, економічному і культурному житті СРСР (1965-1985 рр.).
78. Квітневий (1985 р.) пленум ЦК КПРС і курс на перебудову радянського суспільства.
79. Наростання кризових явищ в радянському суспільстві за часів перебудови. Загострення національного питання.
80. Зростання політичної активності в суспільстві наприкінці 80-х рр. Початок формування багатопартійності в Україні.
81. Спроба антидержавного перевороту в Москві 19-21 серпня 1991 р. та його наслідки.
82. Проголошення державної незалежності України. Розпад СРСР.
83. Референдум 1 грудня 1991 року і вибори Президента України.
84. Україна в умовах незалежності. Становлення владних структур та нового соціально-економічного курсу.
85. Формування нової концепції зовнішньополітичного курсу незалежної України.
86. Розвиток сучасної політичної системи України.
87. Прийняття Конституції України (1996 р.). Її структура і основний зміст.
88. Права і обов'язки громадян України за новою Конституцією.
89. Українська національно-державна символіка: історія і сучасність.
90. Українська діаспора: причини та етапи масової української еміграції. Суспільно-політичне життя діаспори.

Зміст

1. Плани семінарських занять	4
2. Екзаменаційні питання з курсу “Історія України”	40

Навчальне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Методичний посібник для слухачів та студентів
І курсу відділення заочного навчання

Укладачі

Цвілюк С.А.

Гонтар О.В.

Підписано до друку 03.09.2009. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк .арк. 1,79

Наклад 100 прим. Зам. № 9

Видавець і виготовлювач ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487024884; 0949547884 email – ndrvt1@gmail.com